

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 4-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 4-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasini mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович — доктор технических наук, профессор.

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Хамидов Акмал Амруллоевич — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, директор Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Косимов Убайдулла Ахрорович — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии, образовательных технологий Центра педагогического мастерства Бухарской области.

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

MUNDARIJA:

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
1	<i>G'AYBULLAYEV ALISHER ASADOVICH</i>	MAKTAB UQUVCHILARIDA BULLING XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING IJTIMOYIY PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI	12
2	<i>YOQUBJONOVA SEVARA BAHODIR QIZI</i>	PRESERVING THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN UZBEK TRANSLATION (BASED ON LEE KUAN YEW'S FROM THIRD WORLD TO FIRST)	18
3	<i>IBODULLOYEV NURALI SHERALIYEVICH</i>	PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA SAMARDORLIGI VA METODOLOGIK ASOSLARI	29
4	<i>AXMEDOVA ZARRINA JAMILOVNA, NARZULLOYEVA JASMINA JO'RABEK QIZI</i>	IJTIMOYIY TARMOQLARNING O'SPirinLAR PSIXIKASIGA TA'SIRI VA UNING PSIXOLOGIK JIHA TLARI	32
5	<i>QAZOQOV MUXRIDDIN HOSHIM O'G'LI</i>	ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СОТРУДНИКОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	37
6	<i>SAIDOVA RAYHONA AMON QIZI</i>	BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHA TLARI	40
7	<i>NISHONOVA ZUXRA VOXIDJON QIZI</i>	THE DEVELOPMENT OF THE PHONICS APPROACH AND ITS ROLE IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGMS	43
8	<i>SADULLAYEVA SEVARA G'AYRADJONOVNA</i>	TALABALARDA UYQUSIZLIK VA UNING SALOMATLIKKA TA'SIRI	47
9	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	BAHOLASH AMALIYOTIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	51
10	<i>MAMATOV ALIMARDON SOTVOLDI O'G'LI, SHOMUROTOV ZO XID ZOKIROVICH</i>	PROFESSIONAL DEFORMATION AND ITS CAUSES	55
11	<i>UBAYDULLA AXROROVICH KOSIMOV</i>	KICHIK MAKTAB YOSHIDA AXBOROT QABUL QILISH MODALLIGINING AHAMIYATI	60

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
12	<i>XAMIDOV AKMAL AMRULLOYEVICh</i>	KASB TANLASHDA IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING O‘RNI	65
13	<i>JAXONOV JAVLONBEK JAMIL O‘G‘LI</i>	O‘SMIRLARDA JINOYAT MOTIVLARI SHAKLLANISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	69
14	<i>OSTONOVA LOBAR RASHID QIZI</i>	THE ROLE OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF STUDENTS’ LEISURE TIME	72
15	<i>SAFAROVA ZULFIZAR BOBONAZAR QIZI</i>	MUSTAQIL FAOLIYATNI BAHOLASH TEXNOLOGIYALARI: MUAMMO VA YECHIMLAR	77
16	<i>HAMROYEV JAMSHID O‘G‘LI TEMURBEK</i>	MIGRATSIYA BILAN BOG‘LIQ IJTIMOY SHAROITLARDA O‘SMIRLARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV STRATEGIYALARI.	80
17	<i>OBIDOVA ZILOLA FOZILOVNA</i>	YOSHLAR ORASIDA YUKSAK HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK ASOSLARI	84
18	<i>QOSIMOVA SARVINOZ BAXTIYOROVNA</i>	YOSHLAR ONGIDA MANIPULYATSION TA‘SIRLARGA QARSHI IMMUNITETNI HOSIL QILISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.	87
19	<i>SHODIYEVA UMEDA SHUHRAT QIZI</i>	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	93
20	<i>UMARALIYEVA MUNOJATXON MASHRABOVNA, IBRAGIMOVA MUHLISA ISMOILJON QIZI</i>	THE DIFFICULTY OF TRANSLATING HUMOR AND JOKES FROM ENGLISH INTO UZBEK	98
21	<i>DEHQONBOYEV SHOHJAHON OYBEK O‘G‘LI</i>	CRITERIA FOR EVALUATING SOCIAL BEHAVIOR OF AN INDIVIDUAL DURING FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AND THEIR PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS	102
22	<i>ABDULLAYEVA BARNO SAYFUTDINOVNA</i>	UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MOSLASHUVI VA HAYOTIY STRATEGIYALARI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	108
23	<i>AXATOV YO‘LDOSHJON HAMZAYEVICH</i>	TALABALARDA O‘QUV FAOLIYATINI METAKOGNITIV BOSHQARISH ORQALI QAT‘IYATLILIK VA MAS‘ULIYATLILIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	113

T/R	Mualliflar	Maqola sarlavhasi	Bet
24	<i>ASHRAPOV NODIRBEK NAMOZ O'G'LI</i>	O'SPIRINLARDA METAKOGNITIV QOBILİYATLAR RIVOJIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR	121
25	<i>NAZAROV AKMAL MARDONOVICH</i>	YOSHLAR PSIXOLOGIYASI VA MA'NAVIY TARBIYA: INNOVATSION JAMIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVIY SALOHİYATNI YUKSALTIRISH STRATEGIYALARI	128
26	<i>RUSTAMOV SHAVKAT SHUHRAT O'G'LI</i>	TRANSFORMATSION TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNING ILMIY-IJODIY SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHGA OID PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR	135
27	<i>ALJANOVA GULJAHAN AMANGELDIYEVNA</i>	MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PSIXOLOGIK ASOSLARI	142
28	<i>NURULLOYEV FIRUZ NO'MONJONOVICH</i>	BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI VA YO'LLARI	147
29	<i>ZARIPOVA MAFTUNA BAHROM QIZI</i>	CHET EL BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARI ASOSIDA O'QUVCHILARDA UMUMINSONIY IJTIMOYIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	152
30	<i>TURSUNOVA DILBAR DILBAR ZAFAROVNA</i>	TA'LIM JARAYONIDA GRAFIK ORGANAYZERLARDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI	156
31	<i>BEGMATOVA MUNIRA MUNIRA TOLIBJON QIZI</i>	SHAXSNING UMUMIY SALOMATLIGINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA TALQIN ETILISHI	159
32	<i>NUSRATOVA MEXRINISO BAXSHILLOYEVNA</i>	PEDAGOG VA TALABA O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING SHAXSDA ALTRUIZM MOTIVLARINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI	167
33	<i>MAKSADOVA MEHRINISO SAYXONOVNA</i>	PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING PROFESSIONAL QUALITIES AND ATTRIBUTES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS	171
34	<i>GAFAROVA ALFIYA SALAVATOVNA</i>	ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ УСТАНОВОК У ДОШКОЛЬНИКОВ	179
35	<i>FAYZULLOYEVA NAZOKAT SHODMONOVNA</i>	BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA VA EMPATIYA RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI	183

Fayzulloyeva Nazokat Shodmonovna
Buxoor davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA VA EMPATIYA RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishining psixologik omillari tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya o‘qituvchining samarali muloqot o‘rnatish, axborotni aniq yetkazish va o‘quvchilar bilan ijobiy pedagogik munosabatlarni shakllantirish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Empatiya esa o‘quvchilarning hissiy holatini tushunish va ularga mos psixologik javob berish imkonini beruvchi muhim shaxsiy sifat sifatida qaraladi. Tadqiqotda shaxsiy-psixologik xususiyatlar, emotsional intellekt, motivatsiya va ijtimoiy tajriba kabi omillar kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishiga ta‘sir qiluvchi asosiy determinantlar sifatida ko‘rib chiqiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, empatiya darajasi yuqori bo‘lgan bo‘lajak o‘qituvchilarda kommunikativ ko‘nikmalar ham samaraliroq shakllanadi.

Kalit so‘zlar: kommunikativ kompetensiya, empatiya, boshlang‘ich ta‘lim, psixologik omillar, emotsional intellekt, pedagogik muloqot.

Fayzulloyeva Nazokat Shodmonovna
Independent researcher of Bukhara State University

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AND EMPATHY IN THE PROCESS OF TRAINING PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. This article examines the psychological factors influencing the development of communicative competence and empathy in the training of primary school teachers. Communicative competence refers to the ability to establish effective communication, convey information clearly, and build positive pedagogical relationships with students. Empathy is considered a key personal trait that enables teachers to understand students’ emotional states and respond appropriately. The study analyzes personality traits, emotional intelligence, motivation, and social experience as the main determinants of these competencies. The findings indicate that higher levels of empathy significantly enhance the development of communicative skills in future teachers.

Key words: communicative competence, empathy, primary education, psychological factors, emotional intelligence, pedagogical communication.

Файзуллоева Назокаат Шодмоновна
Независимый исследователь Бухарского государственного университета

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ И ЭМПАТИИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются психологические факторы развития коммуникативной компетентности и эмпатии в процессе подготовки учителей начальных классов. Коммуникативная компетентность включает умение эффективно взаимодействовать, точно передавать информацию и выстраивать позитивные педагогические отношения с учащимися. Эмпатия рассматривается как способность понимать эмоциональное состояние других и адекватно реагировать на него. В исследовании анализируются личностно-психологические характеристики, эмоциональный интеллект,

мотивация и социальный опыт как ключевые факторы развития данных компетенций. Результаты показывают, что высокий уровень эмпатии способствует более эффективному формированию коммуникативных навыков у будущих учителей.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, эмпатия, начальное образование, психологические факторы, эмоциональный интеллект, педагогическое общение.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda ta’lim tizimida o’qituvchining kasbiy faoliyati faqat bilim yetkazish bilan cheklanmay, balki o’quvchi shaxsining emotsional, ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishini qo’llab-quvvatlashga yo’naltirilgan murakkab pedagogik jarayon sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim bosqichi bolalarning shaxs sifatida shakllanishida asosiy poydevor bo’lib xizmat qilgani uchun bu davrda o’qituvchining kommunikativ kompetensiyasi va empatik qobiliyatlari hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O’zbekiston Respublikasida ta’lim sohasini isloh qilish, o’qituvchilar tayyorlash tizimini takomillashtirish va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. “Yangi O’zbekiston” strategiyasi doirasida qabul qilingan me’yoriy hujjatlarda pedagog kadrlarning kommunikativ, psixologik va ijtimoiy ko’nikmalarini rivojlantirish ustuvor yo’nalish sifatida belgilangan. Bu esa boshlang’ich sinf o’qituvchilarini tayyorlash jarayonida empatiya va kommunikativ kompetensiya o’rtasidagi o’zaro bog’liqlikni ilmiy jihatdan o’rganish zaruratini kuchaytiradi.

Xalqaro miqyosda ham ushbu muammo dolzarb hisoblanadi. UNESCO va OECD tashkilotlarining ta’limga oid tadqiqotlarida o’qituvchining kommunikativ va emotsional kompetensiyalari o’quvchilarning akademik yutuqlari, ijtimoiy moslashuvi hamda psixologik farovonligiga bevosita ta’sir ko’rsatishi ta’kidlanadi. Xususan, OECD TALIS tadqiqotlarida samarali muloqot qila oladigan va empatiya darajasi yuqori bo’lgan o’qituvchilar ishlaydigan sinflarda o’quvchilarning motivatsiyasi va o’quv faolligi sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlangan.

Shuningdek, zamonaviy psixologiyada Daniel Goleman, Carl Rogers va Albert Mehrabian kabi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kommunikativ kompetensiya va empatiyaning o’zaro bog’liqligini ilmiy asoslab bergan. Ularning fikriga ko’ra, empatiya samarali pedagogik muloqotning asosiy psixologik mexanizmi bo’lib, u o’qituvchi va o’quvchi o’rtasida ishonchli va ijobiy munosabatlarni shakllantiradi.

Shunday qilib, boshlang’ich ta’lim o’qituvchilarida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishining psixologik omillarini o’rganish nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki o’quvchilarda ijobiy psixologik muhit yaratish nuqtayi nazaridan ham dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimi globallashuv, raqamli transformatsiya va kompetensiyaviy yondashuvning keng joriy etilishi bilan tubdan yangilanmoqda. Bugungi kunda o’qituvchi faqat bilim beruvchi shaxs emas, balki o’quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga bevosita ta’sir ko’rsatuvchi murakkab pedagogik subyekt sifatida e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim bosqichi bolalarning kognitiv rivojlanishi bilan bir qatorda ularning muloqot ko’nikmalari, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvini shakllantiruvchi eng muhim davr hisoblanadi.

Xalqaro tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, o’qituvchining kommunikativ kompetensiyasi va empatik qobiliyatlari o’quvchilarning o’qishga bo’lgan motivatsiyasi, sinfdagi psixologik muhit hamda akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, OECD tomonidan o’tkazilgan TALIS (Teaching and Learning International Survey) tadqiqotlari natijalariga ko’ra, samarali muloqot qila oladigan va empatiya darajasi yuqori bo’lgan o’qituvchilar ishlaydigan sinflarda o’quvchilarning o’quv jarayoniga jalb etilishi va ijtimoiy faolligi sezilarli darajada yuqori bo’ladi. Shuningdek, UNESCO hisobotlarida ham o’qituvchining kommunikativ va emotsional kompetensiyalari ta’lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qayd etilgan.

Ilmiy adabiyotlarda kommunikativ kompetensiya o’qituvchining o’quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot o’rnatish, fikrni aniq va tushunarli yetkazish hamda ijtimoiy o’zaro ta’sirni boshqarish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Carl Rogersning insonparvarlik psixologiyasi nazariyasida empatiya o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi ishonchli munosabatlarni

shakllantiruvchi asosiy psixologik mexanizm sifatida ko‘rsatiladi. Albert Mehrabian tadqiqotlarida esa muloqot samaradorligining katta qismi (taxminan 55–60%) noverbal va emotsional signallarga bog‘liqligi asoslab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida pedagog kadrlarning kommunikativ va psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. “Yangi O‘zbekiston” strategiyasi doirasida qabul qilingan islohotlarda o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning psixologik tayyorgarligini oshirish hamda ta‘lim jarayonida insonparvarlik yondashuvini kuchaytirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan.

Shu nuqtai nazardan, bo‘ljak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishining psixologik omillarini o‘rganish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi. Chunki ushbu ikki komponentning uyg‘un rivojlanishi o‘qituvchining pedagogik samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarda ijobiy psixologik muhit yaratadi hamda ta‘lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishi masalasi zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlarining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ular pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi asosiy psixologik omillar sifatida namoyon bo‘ladi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda ushbu muammo dastlab Carl Rogersning insonparvarlik psixologiyasi doirasida chuqur tahlil qilingan. Rogers o‘qituvchining empatiyasi o‘quvchi bilan ishonchli va ochiq munosabat o‘rnatishning asosiy sharti ekanligini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, empatiya mavjud bo‘lmagan pedagogik jarayonda haqiqiy muloqot va shaxsiy rivojlanish yuzaga kelmaydi. Albert Mehrabian esa muloqot samaradorligini tahlil qilib, uning katta qismi noverbal signallar va emotsional ifodalarga bog‘liqligini ilmiy jihatdan asoslab bergan, bu esa kommunikativ kompetensiyada emotsional komponentning muhimligini ko‘rsatadi.

Daniel Goleman tomonidan ishlab chiqilgan emotsional intellekt nazariyasi ham ushbu yo‘nalishda muhim o‘rin tutadi. U kommunikativ kompetensiya va empatiyani emotsional intellektning tarkibiy qismlari sifatida ko‘rib, ularning pedagogik muvaffaqiyatdagi rolini alohida ta‘kidlaydi. Golemanga ko‘ra, o‘qituvchi o‘z hissiyotlarini boshqara olishi va boshqalarning emotsional holatini tushuna olishi samarali muloqotning asosiy shartidir.

Rus psixologiya maktabida ham ushbu muammo keng o‘rganilgan. L. S. Vygotskiy o‘zining ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasida shaxs shakllanishida muloqot va ijtimoiy o‘zaro ta‘sirning hal qiluvchi rolini ko‘rsatgan. Uning fikricha, har qanday psixik funksiya avval ijtimoiy darajada, so‘ng individual darajada shakllanadi, bu esa kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishida ijtimoiy muhit va empatiyaning ahamiyatini asoslaydi.

A. N. Leontyev faoliyat nazariyasi doirasida muloqotni inson faoliyatining ajralmas qismi sifatida talqin qilib, kommunikativ jarayonlarning shaxs psixik rivojlanishiga bevosita ta‘sirini ko‘rsatgan. V. N. Myasishchev esa shaxslararo munosabatlar psixologiyasini o‘rganib, empatiyani munosabatlar tizimining markaziy elementi sifatida baholagan.

Zamonaviy tadqiqotlarda OECD va UNESCO tomonidan olib borilgan ishlarda o‘qituvchining kommunikativ va emotsional kompetensiyalari o‘quvchilarning akademik yutuqlari, motivatsiyasi va psixologik farovonligiga bevosita ta‘sir qilishi qayd etilgan. TALIS tadqiqotlari natijalariga ko‘ra, yuqori darajadagi empatiya va samarali muloqotga ega o‘qituvchilar ishlaydigan sinflarda o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga jalb etilishi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi.

Shuningdek, zamonaviy neyropsixologik tadqiqotlar (Rizzolatti, Decety) empatiya inson miyasidagi “mirror neurons” tizimi bilan bog‘liqligini ko‘rsatib, bu biologik mexanizm kommunikativ jarayonlarning neyrofiziologik asosini tashkil etishini isbotlaydi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan psixologik konstruktlar bo‘lib, ular boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisining kasbiy samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli

ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishining psixologik omillarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, u kvantitativ yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotda O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalarining pedagogika yo‘nalishida tahsil olayotgan 120 nafar talaba tanlab olindi. Tanlanma tasodifiy (random sampling) usulda shakllantirildi. Empirik ma‘lumotlarni yig‘ishda respublika ta‘lim tizimida keng qo‘llaniladigan va psixodiagnostik jihatdan ishonchli hisoblangan metodikalardan foydalanildi: R. S. Nemov tomonidan moslashtirilgan “Kommunikativ va tashkiliy qobiliyatlar testi” hamda M. H. Davisning “Interpersonal Reactivity Index (IRI)” empatiya shkalasi.

Olingan ma‘lumotlar SPSS 26.0 dasturi yordamida statistik tahlil qilindi. Dastlab deskriptiv statistika orqali asosiy ko‘rsatkichlar aniqlanib, so‘ng Pearson korrelyatsiya tahlili yordamida kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Natijalar quyidagi jadvallarda aks ettirilgan.

1-jadval.

Kommunikativ kompetensiya va empatiya darajalarining deskriptiv statistikasi (SPSS natijalari)

Ko‘rsatkichlar	N	O‘rtacha qiymat (Mean)	Standart og‘ish (Std. Deviation)	Min	Max
Kommunikativ kompetensiya	120	92.38	11.54	68	118
Empatiya (IRI shkalasi)	120	87.16	10.27	63	112

Jadval natijalariga ko‘ra, respondentlarda kommunikativ kompetensiya va empatiya ko‘rsatkichlari o‘rtacha darajadan yuqori ekanligi kuzatiladi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarda muloqot va hissiy tushunish ko‘nikmalari parallel ravishda rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Keyingi bosqichda ushbu ikki o‘zgaruvchi o‘rtasidagi statistik bog‘liqlik Pearson korrelyatsiya tahlili yordamida o‘rganildi.

2-jadval.

Kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘rtasidagi korrelyatsion tahlil (SPSS natijalari)

O‘zgaruvchilar	Kommunikativ kompetensiya	Empatiya
Kommunikativ kompetensiya	1	0.689**
Empatiya	0.689**	1

Izoh: $p < 0.01$

Korrelyatsion tahlil natijalariga ko‘ra, kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘rtasida kuchli ijobiy bog‘liqlik mavjud ($r = 0.689$; $p < 0.01$). Bu natija shuni ko‘rsatadiki, empatiya darajasi yuqori bo‘lgan bo‘lajak o‘qituvchilarda kommunikativ ko‘nikmalar ham samarali shakllangan bo‘ladi.

Umuman olganda, metodologik tahlil natijalari kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni empirik jihatdan tasdiqlaydi. Bu esa pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida psixologik treninglar, kommunikativ mashg‘ulotlar va empatiyani rivojlantiruvchi maxsus dasturlarni joriy etish zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur yondashuv o‘qituvchilarning kasbiy samaradorligini oshirish va ta‘lim jarayonida ijobiy psixologik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiya va empatiya o‘rtasida sezilarli darajada ijobiy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Olingan empirik ma‘lumotlar shuni tasdiqlaydiki, empatiya darajasi yuqori bo‘lgan bo‘lajak o‘qituvchilar o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish, ularning hissiy holatini tushunish va pedagogik vaziyatlarga moslashish bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘ladi. Bu holat kommunikativ kompetensiyaning shakllanishida emotsional va ijtimoiy omillar hal qiluvchi rol o‘ynashini yana bir bor isbotlaydi.

Mazkur natijalar Carl Rogersning insonparvarlik psixologiyasi g'oyalari bilan bevosita uyg'unlashadi. Uning fikricha, empatiya pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ishonchli, ochiq va rivojlantiruvchi muhitni shakllantiruvchi asosiy omildir. Tadqiqot natijalari ham empatiya mavjud bo'lgan holatda kommunikativ jarayonlar yanada samarali kechishini ko'rsatdi, bu esa Rogers nazariyasining amaliy tasdiqidir.

Shuningdek, Daniel Goleman tomonidan ilgari surilgan emotsional intellekt konsepsiyasi ham olingan natijalar bilan uyg'unlashadi. Golemanga ko'ra, samarali muloqot faqat lingvistik ko'nikmalarga emas, balki emotsional idrok va boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish qobiliyatiga ham bog'liqdir. Tadqiqot natijalari kommunikativ kompetensiya va empatiya o'rtasidagi kuchli korrelyatsiya ($r = 0.689$) aynan shu fikrni empirik jihatdan tasdiqladi.

Rus psixologiya maktabi vakillari, xususan L. S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy yondashuvi ham ushbu natijalarni nazariy jihatdan asoslaydi. Vygotskiy insonning psixik rivojlanishi ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanishini ta'kidlagan bo'lib, kommunikativ kompetensiya aynan ijtimoiy tajriba va muloqot orqali rivojlanadi. Tadqiqot natijalari esa empatiya bu jarayonning emotsional asosini tashkil etishini ko'rsatdi.

A. N. Leontyevning faoliyat nazariyasiga ko'ra, muloqot inson faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, u shaxsning ichki psixologik tuzilishini shakllantiradi. Ushbu yondashuvga mos ravishda, tadqiqot natijalari kommunikativ kompetensiya faqat texnik muloqot ko'nikmasi emas, balki shaxsning ichki emotsional va motivatsion tizimi bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatdi.

O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida ham ushbu natijalar muhim amaliy ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qituvchi o'quvchi uchun nafaqat bilim manbai, balki psixologik tayanch nuqtasi ham hisoblanadi. Shu sababli empatiya va kommunikativ kompetensiyaning uyg'un rivojlanishi sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida faqat nazariy bilimlarga emas, balki amaliy kommunikativ treninglar, rolli o'yinlar, reflektiv mashg'ulotlar va empatiyani rivojlantiruvchi psixologik mashqlarga ham alohida e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Chunki empatiya va kommunikativ kompetensiya birgalikda rivojlangandagina o'qituvchi kasbiy faoliyatda yuqori samaradorlikka erisha oladi.

Umuman olganda, olingan natijalar kommunikativ kompetensiya va empatiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik pedagogik faoliyatning markaziy psixologik mexanizmlaridan biri ekanligini tasdiqlaydi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimida insonparvar, psixologik jihatdan yetuk va kommunikativ jihatdan kompetent o'qituvchilarni tayyorlash zaruratini yana bir bor asoslab beradi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiya va empatiya rivojlanishining psixologik omillarini o'rganishga qaratildi. O'tkazilgan nazariy tahlil va empirik natijalar asosida shuni aytish mumkinki, kommunikativ kompetensiya va empatiya o'zaro chambarchas bog'liq psixologik fenomenlar bo'lib, ular bo'lajak o'qituvchining kasbiy samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari empatiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar kommunikativ ko'nikmalarni ham samarali egallashini ko'rsatdi. Bu esa o'qituvchi faoliyatida muloqot nafaqat axborot almashish vositasi, balki o'quvchining hissiy holatini tushunish va unga mos pedagogik ta'sir ko'rsatish jarayoni ekanini tasdiqlaydi. Shuningdek, empirik tahlillar kommunikativ kompetensiya va empatiya o'rtasida ijobiy va kuchli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatib, ularning bir-birini to'ldiruvchi psixologik tuzilmalar ekanini isbotladi.

Nazariy jihatdan olingan natijalar Carl Rogers, Vygotskiy va Goleman kabi olimlarning qarashlari bilan uyg'unlashib, empatiya samarali pedagogik muloqotning asosiy sharti ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Bu esa o'qituvchi shaxsida nafaqat bilim, balki emotsional va ijtimoiy kompetensiyalar ham rivojlangan bo'lishi zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida ushbu natijalar alohida amaliy ahamiyatga ega bo'lib, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kommunikativ treninglar, empatiyani rivojlantiruvchi psixologik mashg'ulotlar va reflektiv yondashuvlarga asoslangan ta'lim texnologiyalarini keng joriy

etish zarurligini asoslaydi. Chunki bunday yondashuv o‘qituvchining kasbiy kompetentligini oshirish bilan birga, ta’lim jarayonida ijobiy psixologik muhit shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, kommunikativ kompetensiya va empatiyaning uyg‘un rivojlanishi zamonaviy pedagogik faoliyatning ajralmas qismi bo‘lib, u o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali, insonparvar va rivojlantiruvchi ta’lim muhitini yaratishga asos bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.
2. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist’s View of Psychotherapy. – Boston: Houghton Mifflin, 1961. – 420 p.
3. Mayer J. D., Salovey P. Emotional Intelligence // Imagination, Cognition and Personality. – 1990. – Vol. 9(3). – P. 185–211.
4. Davis M. H. Empathy: A Social Psychological Approach. – Boulder: Westview Press, 1994. – 290 p.
5. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
6. Leontiev A. N. Activity, Consciousness, and Personality. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1978. – 342 p.
7. Mehrabian A. Silent Messages. – Belmont: Wadsworth, 1971. – 240 p.
8. Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence // Psicothema. – 2006. – Vol. 18. – P. 13–25.
9. OECD. Teaching and Learning International Survey (TALIS) 2018 Results. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 450 p.
10. UNESCO. Teacher Development and Emotional Competence in Education Systems. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – 112 p.
11. Ахмадов, Н. Р. (2022). Социально-психолого-педагогическая реабилитация дезадаптированных подростков. *Science and Education*, 3(2), 1045-1053.
12. Ахмадов, Н. Р. (2022). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ДИЗАДАПТИРОВАННЫХ ПОДРОСТКОВ. *Integration of science, education and practice. scientific-methodical journal*, 3(3), 79-84.
13. Axmadov, N. R. (2022). Dezadaptatsiya va uning o‘smir xulqida na‘moyon bo‘lishi. *Science and Education*, 3(3), 389-395.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: aspec.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 4-Son.